

SİNOP GAZETESİ'NE GÖRE SİNOP'TA MÜBADELE (1923-1927)

Öğr. Gör. Umut ÇEVİK

Sinop Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

ucevik@sinop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1837-0547

Öz

Antik çağdan itibaren Karadeniz'in önemli bir liman kenti olan Sinop, Anadolu'dan Karadeniz'e ya da Karadeniz'den Anadolu'ya açılan göç yollarının kilit taşlarından biri olmuştur. Bu özelliğini Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan mübadele anlaşması neticesinde de devam ettirmiştir. Mübadele dönemi ile binlerce arşiv belgesi bulunmasına rağmen genellikle istatistikî bilgiler üzerinde durulmuş, bu belgelerde mübadillerin içinde bulunduğu psikolojik durum, ekonomik, sağlık ve iskân problemleri ya da mübadele bölgesindeki yerleşik halkın tutumunun çoğu zaman göz ardı edildiği görülmüştür. Bu kapsamdaki bilgileri en iyi yansıtan yerel basın olmuştur. Bu çalışma ile birlikte, 12 Haziran 1922 tarihinde yayın hayatına başlayan Sinop Gazetesi'ndeki mevcut bilgiler kullanılarak, gelen ve giden mübadiller hakkında sayısal veriler, mübadele ve iskân müdürlüğünün idari yapısı, Sinop'a yerleşen mübadillerin ekonomik ve sosyal sorunları ile Sinop halkının mübadillere karşı tutumu incelenerek, döneme ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Mübadele, İskân, Sinop Gazetesi.

EXCHANGE IN SINOP ACCORDING TO SINOP NEWSPAPER (1923-1927)

Abstract

Sinop, an important port city of the Black Sea since ancient times, has been one of the keystones of the migration routes that open from Anatolia to the Black Sea or from the Black Sea to Anatolia. This feature has continued as a result of the exchange agreement signed between Turkey and Greece. Although there are thousands of archive documents with the exchange period, statistical information is generally emphasized, and it is seen that the psychological situation, economic, health and settlement problems of the exchanges, or the attitude of the residents in the exchange region are often neglected. It was the local press that best reflected the information in this context. With this study, using the existing information in Sinop Newspaper, which started broadcasting on June 12, 1922, numerical data about the incoming and outgoing exchanges, the administrative structure of the exchange and settlement directorate, the economic and social problems of the settlers settled in Sinop, the attitude of the people of Sinop against the exchanges, have been examined and tried to shed light on the period.

Keywords: Sinop, Exchange, Settlement, Sinop Newspaper.

1. Giriş

Sinop'ta ilk matbaa Sinop Mutasarrıfı Zihni Bey'in himayesi altında özel idare tarafından 1922 yılında kurulmuştur. Bahriye Nezareti Şifre Mümeyyizi Nazif Bey nezdinde İstanbul'dan satın alınmış olan matbaa parçaları, Sinop'a gönderilmiş ve Sinoplu makinist

***Sorumlu Yazar (Corresponding Author)**

Citation/Atıf: Çevik, U. (2020). Sinop Gazetesi'ne Göre Sinop'ta Mübadele (1923-1927). Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4 (1), 43-56.
DOI: 10.46452/baksoder.684690

Geliş (Received) : 04.02.2020
Kabul (Accepted) : 17.04.2020
Yayın (Published) : 30.06.2020

Hristo Fürus tarafından monte edilmiştir. İlk sayısı 12 Haziran 1922 tarihinde yayınlanan Sinop Gazetesi, 1990 yılına kadar mevcudiyetini sürdürmüştür (Kanbur, 2012: 4)

Sinop'ta ilk gazete 1914 ya da 1915 yılında Dr. Rıza Nur ve birkaç arkadaşı tarafından yine “Sinop Gazetesi” ismiyle çıkarılmıştır. Rıza Nur, bu konuda “Sinob'da Yeni Bir Devre” adı altında 1922 yılında basılan gazetenin ilk sayısında yayınlanan makalesinde:

“... Sinob il özel idaresi sevgili memleketimde matbaa açmıştır... Sinob bununla yeni bir devreye, terakki yoluna girmiştir. Bu sayede Sinob sancağında aydınlar, vatana faydalı ve bu asra göre insan denecek insanlar yetişecektir... Bundan 7-8 sene evvel birkaç arkadaşın yardımıyla yine bu ad altında bir gazete çıkarmıştım. Fakat siyasi sebeplerle beraber şehirde matbaa olmaması onun ömrünün pek kısa olmasına sebep olmuştu. Denilebilir ki ilk gazete olarak Sinob'da bu gazete çıkıyor...”

şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir (Nur, 1338: 1).

Mart ayı başında yayınlamaya başlayacağı ilan edildiği halde bazı sebepler yüzünden ertelenen Sinop Gazetesinin başlıca amacı, bilimce pek geri kalmış köylüyü yükseltmek ve onun hayatının sıhhatini, eğitim ve öğretimini, ziraatını, ticaretini, ekonomisini ve sosyolojisinin ne demek olduğunu açık bir dille okura anlatmak olduğu gazetenin ilk sayısında yayınlanan bir makalede açıkça belirlenmiştir (Gazete ve Mesleğimiz, 1338). Belirtilen amaçlar doğrultusunda vilayet haberleri verildiği gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi bildirimleri, Anadolu Ajansı, İstanbul Gazeteleri ve Hakimiye-i Milliye kaynaklı haberler Sinop kamuoyuna sunulmuş, halk bilgilendirilmiştir. Ayrıca yerel ve ulusal düzey ile yetinilmemiş Daily Telegraph, Evening Post, Matine, Petit Parisien, Reuter Ajansı, Berlin Telsizi gibi uluslararası basından haberler tercüme edilerek, dünya gündeminin de takip edilmesi sağlanmıştır.

Haftada bir kere Pazartesi günleri olmak üzere yayın hayatına başlayan Sinop Gazetesi, 7 Haziran 1923 tarihinden itibaren Perşembe günleri de baskı yaparak, haftada iki kez okuyucusu ile buluşmuştur. 13 Aralık 1923 tarihli sayısı ile beraber sadece Perşembe

günleri çıkmaya başlayan gazete, 28 Ocak 1928 tarihli sayısından itibaren tekrar Pazartesi ve Perşembe günleri neşrine devam etmiştir (Kanbur, 2012: 5). Gazetede 25 Teşrin-i Sani 1926 tarih ve 300 nolu sayısından sonra Rumi takvim yerine Miladi takvim kullanılmıştır. Ayrıca 1 Kasım 1928’de Latin harflerinin kabulüyle birlikte gazetenin Latin harfli ilk sayısı, 7 Kanun-ı Sani 1929 tarihli 606 nolu sayısı olduğu görülmüştür.

2. Mübadelenin Sinop Gazetesi’ne Yansımaları

Türk-Yunan Ahali Mübadelesi, Lozan Konferansı’nda görüşmelere devam edilirken anlaşmaya varılan konulardan birini teşkil etmekteydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında 30 Ocak 1923’te, “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” imzalandı (Çapa, 1988: 241). Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti mübadillerin kısa bir sürede Türkiye’ye geleceği gerçeğini görerek iskân mıntıkası sayısını ona çıkardı. Samsun merkezli birinci mıntıkada Sinop da bulunmaktaydı (İpek, 2010: 63; Arı, 2010: 53; Tevfik, 2014: 52). Mübadele, 25 Ekim 1923 tarihinde başlayacaktı. Fakat mübadele, gerekli hazırlıkların bitirilmemesi nedeniyle Muhtelit Mübadele Komisyonu üyesi Tevfik Rüştü Bey’in isteği üzerine 10 Kasımda başlayabildi (Çevik, 2018: 114).

Göçmenlerin taşınması büyük oranda deniz yoluyla gerçekleştirilecekti. Nakliyatın Kasım 1923 sonlarında başlayacağı bildirilmesine rağmen, Yunanlıların baskılarına dayanamayan Türkler, bu tarihten önce Türkiye’ye kaçmaya başlamıştı (Duman, 2010: 21). Bu kapsamda resmi olarak mübadele başlamadan önce “*Muhacir İskânı*” başlığı adı altında Sinop Gazetesi’nde verilen haberde, Sinop’a gelen 43 hanede 438 muhacir nüfusun Çiftlik, Hacıoğlu, Ortaköy, Korucuk, Kılıçlı, Lala köylerine ve 63 hanede 742 nüfusun da, Ayancık kazası sınırları içerisindeki uygun olan köylere yerleştirildiği Vilayet Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünden bildirilmekteydi (Muhacir İskânı, 1339). Bununla birlikte Haziran 1923’te Kosova’dan gelen 107 hane muhacir, Sinop ve Ayancık kazalarında iskân ettirilmişti (Muhacirler, 1339).

Sinop; Samsun, Ünye, Ordu, Giresun ve Trabzon ile birlikte Samsun mıntıkası ihraç liman ve iskelelerinden biriydi. Karadeniz’e gelerek, bu yöreye yerleştirilen göçmenler için

Sinop'ta büyük bir karantina oluşturulmuş (Arı, 2009: 111), bunun yanı sıra göçmenlerin istirahatlerini sağlamak amacıyla 300 kişilik, bir de misafirhane inşa edilmişti (Arı, 2008: 177). Göçmenler Türkiye'ye getirildikten sonra bazıları bir iskeleden başka iskeleye taşınabiliyordu. Reşadiye gemisi, Drama'nın Darıova Köyü mübadillerini Sirkeci'den Sinop'a taşımıştı (Arı, 2008: 151).

Yunanistan'dan gelecek muhacirlerin iskân konusunda yaşadıkları zorlukların önüne geçebilmek için, Türkiye'deki Rumların da, bir an önce Yunanistan'a gönderilmesi gerekiyordu (Said, 1922: Ekler)¹. Bu nedenle de muhtelit tahliye komisyonu tarafından bir tahliye programı hazırlanmış, Rumların 1924 yılı Ekim ayına kadar Türkiye'den Yunanistan'a sevk edilmesi planlanmıştı. Mübadele Sözleşmesi ve Protokolü sonucunda 149.851 Rum, Anadolu'yu terk ederek Yunanistan'a gidecekti (İpek, 2010: 65). Bu kapsamda Mayıs 1924'te Sinop, Çatalca, Samsun, Amasya, Tokat ve Çorum'dan 21.000 Rum'un sevk edilmesi kararlaştırıldı (Tevfik, 2014: 79).

Sinop ve civarında nispeten az olan Rum mübadiller ile Yunanistan'dan kabileler halinde iskeleye çıkan Türk mübadilleri, sevkியatta kargaşanın büyümesine neden olmaktaydı. Vekâlet bu sebeple Sinop iskelesine mübadil getiren gemilerin ikinci bir yazıyı beklemeden hemen Rumları almasını, böylece sıkışıklığın giderilmesini istemişti. Kavala, Lankaza ve Naslıç'tan gelen mübadiller iskân için Sinop'ta toplanmaya başladı. 1.547 Rum göçmenin bir an önce taşınması gerektiğini 1924 Mayısında Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Atina'daki Türk Murahhası Heyeti'ne bildirmişti. Kayalar mübadilleriyle beraber gelecek olanların iskânı ile birlikte, Karahisar-ı Şarki ve Trabzon'daki Rumlar ile Sinop'ta toplanmış olan Rumların taşınması için vapur istenmişti (Erdal, 2012: 229). Ayrıca Sinop ve Gerze'deki Rum mübadillerin sağlıklı bir şekilde sevkiyatının yapılması işiyle de, Samsun'da bulunan Mübadele Heyeti görevlendirilmişti (Mübadele Heyeti Geliyor, 1340). Sinop'ta mübadeleye tabi ve mevcut Rumların sevklerini temin etmek maksadıyla 5 Temmuz 1924 Cuma gecesi Yunan bandralı “*Efksinos*” vapuru, Sinop limanına demirlemişti. Mübadele Heyeti ile Yunan

¹ 1922 yılında Sinop merkez kazada 4.265, Gerze'de 2.024, Ayancık'ta 1.540, Boyabat'ta 129 olmak üzere, vilayet genelinde 7.958 Rum nüfus yaşamaktaydı.

Salib-i Ahmer Heyeti de şehre ulaşmıştı. Cuma ve cumartesi günleri Sinop kasaba ve köylerindeki bütün Rumlar vapura bindirildi ve vapur cumartesi günü akşamı Selanik'e doğru yola çıktı. Efksinos ile beraber Sinop kasabasından 771; Hacıoğlu, Ordu, Karacaköy köylerinden de 641 olmak üzere, 1.412 Rum nüfus sevk edilmiş ve bu suretle Sinop merkez kasabası dâhilinde Rum kalmadığı "Rumlar Gitti" başlığı altında gazetede bildirilmekteydi (Rumlar Gitti, 1340). 1924 Ağustosunda "Arşnibe Lagos" vapuruyla 84 erkek ve 102 kadından mürekkep Gerze kasabasındaki Rumlar da sevk edilince, vilayet dâhilindeki mübadeleye tabi tüm Rum nüfus, Yunanistan'a gönderilmiş oldu (Gerze'deki Rumlar da Gitti, 1340).

5 Mart 1924'te Akdeniz vapuru, 3.712 göçmenle İstanbul'a ulaşmıştı. Burada, vapurdan yalnızca 24 kişi indi. Vapur, geriye kalan yolculardan 1.548 göçmeni Ordu'ya, 2.122 göçmeni de Sinop'a götürmek üzere Karadeniz'e çıkarak yoluna devam etmişti (Arı, 2008: 232). Akdeniz vapuru, Sinop'a mübadil taşımaya devam ediyordu. 7 Nisan sabahı 1.500 kişiden oluşan Drama ve Sarışaban yöresi muhacir yolcuları ile birlikte Sinop limanına demirledi. Şehir, meclis ve cemiyet adına Müftü Salih, Belediye Reisi Osman, Mektep Müdür Muavini Hafız İsmail, eşraftan Hacı Ömer, Dizdarzade Kemal ve Hakkı, Parmaksızzade İsmail, Asım Efendizade Ali ve Eczacı Daim Bey ve efendilerden oluşan bir heyet vapura kadar giderek kendilerini karşılamışlardı. Karşılama merasiminin ardından mübadiller, temizlenmek için tahaffuzhaneye gönderilmişlerdi (Muhacir Kardeşlerimizin Vürudu, 1340). Bununla birlikte Samsun iskelesine çıkan 143 mübadil Sinop'a sevk edilmiş (İpek, 2000: 71), bu rakamın içerisindeki Dramalı 108 mübadilin meslekleri, "Amele" olarak kayda alındığı görülmüştü (İpek 2010: 203). Sinop'a gelen muhacirler peyder pey civar bölgelere ve metruk köylere tevzi ve iskân edilmekteydi. Bu kapsamda, 15 Nisan'da 400 nüfus Gerze'ye sevk edilmişti. Ayancık'a gönderilecek olan kafiye de, sevk için hazırlanmaktaydı (Muhacirlerin İskânı, 1340). 7 Mayıs günü Millet vapuruyla Drama'nın Darıova köyünden bin yedi yüz nüfus daha mübadil olarak şehre geldi (Yeni Muhacir Geldi, 1340). 3 Haziran itibariyle 1.341 kişi, şehri terk edecek mübadil Rumların yerlerine iskân edilmek için misafirhanede bekletiliyordu

(İpek, 2000: 71). 29 Temmuz 1924 tarihinde Rize vapuru Kayalar'dan hareket ederek, 1.119 mübadili Sinop ve Samsun iskelelerine çıkarmıştı (İpek 2010: 75).

İskân dairesinin verdiği malumata göre Ağustos 1924'e kadar Sinop'a 3.353 nüfus mübadeleye tabi ve 463 nüfus da mübadeleye gayri tabi muhacir gelmişti. 2.373 kişi iskân edilmişti. Bunlar da 232 hanede 1.011 nüfus Sinop kasabası ile Korucuk, Çiftlik, Hacıoğlu, Karacaköy köylerinde, 169 hanede 823 nüfus Gerze kasabasıyla Çakıroğlu, Mahmudtırı, Çırnık, Yazıdağ köylerinde ve 34 hanede 144 nüfus Boyabat kasabasında, 98 hanede 395 nüfus Ayancık kasabasıyla Tosos, Yarna, Helaldı, Yukarıköy, Mürz, Dayısta, Ayandon'da yerleştirilmişti. Sinop merkez kazada iskâna edilen mübadillere, Ada kısmında 202 dönüm arazi ile 25 dönüm tütünlük, 1000 adet zeytin ağacı tevzi edilmiştir. Mübadiller on iki bakkal, iki manifatura, bir helvacı, bir kunduracı, üç kahveci, bir saatçi, bir berber, bir aşçı, iki kasap dükkânı açmış ve ticarete başlamışlardır. Merkez kaza dâhilindeki köylere yerleştirilenlere de, 642 dönüm arazi, yetmiş pulluk verilmiştir. Kendileri de 40 dönüm tütün ekmişlerdir. Ayancık kasabasındakiler 497 dönüm buğday, 150 dönüm fasulye, 600 dönüm mısır ekimi yapmışlar ve mevcut tarım faaliyetlerini sürdürebilmeleri için 30 da pulluk verilmiştir. Gerze'de ise 376 dönüm hububat ve tütünlük arazi, 80 dip zeytin ağacı, köylerde iskân edilmişlere de 763 dönüm hububat, 97 dönüm tütünlük, 63 dönüm mısır ekimi için arazi ve 30 adet de pulluk tevzi edilmiştir. Boyabat'ta iskân edilenlere arazi, ağaçlar ve tarım aleti yardımı yapılamamıştır. Bunun yanı sıra Darıova köyü muhacirinden 174 hanede 980 nüfus Sinop'ta kendilerinin topluca iskânlarına müsait arazi olmadığından bahisle Yalova veya Trakya'ya nakilleri için uğraşmakta olduklarından merkez kazada kalmışlar ve bir mahalde iskân edilememişlerdi (Sinop'daki İskân Vaziyeti, 1340). Samsun Mıntıkası Murakıbbı Nureddin Bey, 25 Ağustos 1924 tarihine kadar Samsun mıntıkasına gelen 59.000 göçmenden 29.000'i Sinop, Trabzon, Ordu, Giresun, Karahisar-ı Şarki, Tokat, Yozgat, Amasya ve Çorum vilayetlerine sevk olduğunu belirtiyordu. Recep Peker Bey'in verdiği bilgiye göre ise Drama, Kavala, Selanik, Kayalar ve köylerinden gelen 58.486 göçmen, Birinci İmar ve İskân mıntıkasına sevk edilmiş, 1.594'ü Sinop'ta ikamet ettirilmişti (Tevfik, 2014: 65).

1927 yılı itibariyle Sinop merkezinde iskân edilen 225 mübadile 45 hane, 8 dükkân, 904 dönüm arazi ve 900 adet zeytin ağacı verilmişti. Ayrıca 60 nüfus mübadil de, 8 haneye yerleştirilmişti. Merkez köylerinde 102 hanede iskân olunan 437 mübadile, 4.073 dönüm arazi, 800 kiralık hane tevzi edilmişti. Gerze’de 45 hanede iskân edilen mübadillere 784 dönüm arazi, 3 dükkân, 194 zeytin ağacı, 107 kiralık mesken; Ayancık kazasında ise, 1 hanede 2 nüfus mübadile 60 dönüm arazi verilmişti. Merkez vilayet mıntukasında 36 hanede iskân edilen Yugoslavya milletinden mübadil varsa da bunlar göçler ile ilgili belgeleri gösteremediklerinden iskânları kabul edilmemişti. Rum mübadilden mesken ve arazi kalan Gerze kazasında 4.500 dönüm ekilebilir arazi, Boyabat kazasında biraz tamir ile iskâna hazır hale getirebilir durumda 10 hane ve 423 dönüm arazi, Ayancık’ta kiralık olmak üzere 10 hane ve 1.227 dönüm arazi tespit edilmişti. Gerze’de 119 mübadil, Boyabat’ta gayri mübadil iskân edilmemişti. Ayrıca Ayancık’ta 10 dükkân, 1.227 dönüm tarla, Boyabat’ta 10 dükkân, 423 dönüm tarla ve Gerze’de 4.500 dönüm arazi tevzi edilmişti (Erdal, 2012: 230).²

Mübadillerin sevkleri ve iskânları sırasında çeşitli aksaklıklar da yaşanmaktaydı. Yunanistan’da, Sinop’un ekonomik ve coğrafi şartlarına benzerlik göstermeyen bölgelerde yaşayan mübadiller, Sinop’a sevk ve iskân ediliyordu. Ayrıca vilayetin küçük bir yerleşim bölgesi olması nedeniyle iskân için yeterli düzeyde ev, arsa, dükkâna sahip olmaması, önemli bir sorun oluşturmuyordu. Göçmenlerin öncelikle iskân mıntıklarındaki emval-i metrukelere yerleştirilmeleri gerekiyordu ancak hemen her yerde köy ve evler harap haldeydi. Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat ve Çorum vilayetlerinden oluşan Samsun iskân mıntukasında birçok Rum köyü bulunmasına rağmen, gerek Pontus isyanı sırasında gerekse Rumlar buralardan ayrılırken her şeyi yakıp yıktıklarından, yararlanabilecek tek bir ev kalmamıştı (Çapa 1991: 52). Mübadillerin karşılaştığı sorunlar,

² Cevat Geray, 1924 ve 1933 yılları arası mübadillerin yerleştikleri illere göre aile ve nüfus miktarıyla bunlara verilen taşınmaz mallar ile ilgili tabloda Sinop’a 225 ailede, 920 nüfustan oluşan mübadil yerleştirdiğini ve bu ailelere 204 ev, 41 dükkân, 24 dönüm bahçe ve 8.202 dönüm arazi verildiğini belirtmektedir (Geray 1962: Ekler), Diğer bazı kaynaklarda ise 1921 ve 1927 yılları arasında Sinop’a 1.189 kişinin göç ettiği gösterilmektedir (Ağanoğlu 2001: 279; Belli 2006: 96).

basının da dikkatini çekmekteydi. Bu kapsamda İsmail Müştak, Tanin gazetesinde çıkan “Muhacir Kardeşlerimizin Şikâyetleri” adlı yazısında;

“Rumeli'nin tütüncülük ve bağcılık ile uğraşan ahalisinden olan bir kısım muhacirine vapura binerlerken iskân mahalli olarak İzmit gösterilmesine ve kendilerinin de bu bölgede tütün ve üzüm yetiştirildiğini bilmelerine rağmen İzmit'te indirilmeyip Sinop'a götürüldükleri, oysa Sinop topraklarının tütün ve üzüm yetiştirmeye elverişli olmadığı, bu nedenle üretici olmak yerine tüketici duruma düştüklerini, dertlerini anlatmak üzere Ankara'ya gitmek istemelerine rağmen henüz nüfus belgesi de alamadıklarından, seyahatlerinin mümkün olmadığını”

dile getiriyordu (Tanin 1924: 1 Mayıs'tan aktaran; Aghatabay, 2009: 207). Basında çıkmaya devam eden haberlerden, bu şikâyetlerin pek dikkate alınmadığı anlaşılıyordu. İstikbal Gazetesinde çıkan bir haberde, tütüncü muhacirlerin Sinop'a yerleştirilmeye devam edildiği görülmekteydi (Çapa 1991: 636). Hilal-i Ahmer Doktoru Haydar Bey ise raporunda, Sinop vilayetinde meskûn Rumların genel olarak zanaatkâr ve balıkçı olmalarına rağmen, buraya gönderilen mübadillerin hali vakti yerinde Sarışaban'ın Darıova ahalisinden olduğunu belirtmekle birlikte, yeterli düzeyde arazi-yi metruke bulunmadığından iskân için talep edilen 2.500 nüfus yerine üç bin yüz küsur nüfus gönderildiğini, bunlardan bin üç yüz kırk dokuzunun Rumların boşalttığı mahallere yerleştirilmek amacıyla Sinop'ta tutulduğunu, Sinop'un iki büyük yangın geçirmesi nedeniyle hem Müslüman hem de Rum mahallelerinin harap vaziyette olduğunu beyan ediyordu (Çapa, 1990: 66).

Gerek mübadillerin iskân edildikleri bölgelerde yaşadıkları sıkıntılar gerekse mübadillerin taşınması ve iskânı sırasında yaşanan bazı usulsüzlükler TBMM'de de tartışılmaya başlanmıştı. 30 Ekim 1924'te başlayan Vekâlet hakkında verilen gensoru görüşmelerinde birçok mebus başta Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti olmak üzere iskân ve imar faaliyetlerini eleştirip, seçim bölgelerindeki intibalarını dile getirdi. Sinop Mebusu Rıza Nur Bey de, göçmenlerin dama taşı gibi sık sık yerlerinin değiştirilmesini ve bunların Karacaköy ve Çakıroğlu gibi sıtmal mahallerde iskân edilerek sağlıklarının tehlikeye

atılmasını ağır bir şekilde eleştiriyordu (Çapa, 1991: 57). Rıza Nur, bu konudaki görüşlerini şu şekilde beyan etmişti:

“Kendi daire-i intihabıma ait bir şey söyleyeceğim. Sinop’a bir memur gönderilmiş bu memur mütekaidin-i askeriyeden zaten vekâlet nerede mütekaid var ise hep onları toplamış iyi ama bilhassa amel-mande olanları toplamış, Sinop’taki memur da yerden kımldayacak halde değildi. Bu memur defaatle şikâyet edilmiştir. Kendisi de bu işi yapamayacağı dediği halde vekâlet bu memuru bırakmamıştır. Bu memur nihayet on beş gün izin ile oradan ayrılıyor. Yerine bir Arnavut memur gönderiliyor. Seksen lira da maaş. Buna nasıl tahammül edebileyim. Sonra işini görse iyi ya. O da yok, iş görmekten aciz. Sinop’a öyle bir heyet-i memurin gönderilmiş ki senevi masrafı dört, beş bin liradır. Hâlbuki dört paralık iş görmemişlerdir. Sinop’a gönderilen muhacirin de, mübadiller de öyle bir yere iskân ettirilmişlerdir ki ta benim çocukluğumdan beri sıtma yatağıdır. Buraya iskân edilenler her gün şikâyet ede ede dert anlatacak bir merci bulamadılar.

Dört bin lira alan Sinop iskân heyeti, muhacirlere çamurdan ev şöyle dursun mevcut evlerinde harap olmasına bilakis sebep vermiştir.

Hatta şunu diyeceğim ki; vekâletin etrafta olan bitenden haberi yok.

Mesela ben geçen sefer bir gelişimde vekâlete uğradım. Galiba müsteşarla iskân meselesine dair görüşmüştüm. Müsteşar bana, Sinop’a da zeytinci göndereceğiz dedi. Ben şaşırđım. Aman dedim. Bize tütüncü ve balıkçı gönderin, bizde zeytinlik yoktur dedim.

Sinop havalisine gönderilen muhacirin daimi iskândan da mahrum kaldı. Zaman zaman, kısım kısım başka yerlere nakil edildi. Buna da aklım hiç ermedi. İş teşkilata boğulmuş, fakat işler gayet gayr-i muntazam cereyan etmiştir.” (Mebusumuz Doktor Rıza Nur Bey’in Beyanatı, 1340).

Bütün bu olumsuzluklar karşısında bazı mübadillerin Sinop’ta barınamayarak, başka illere sevklerini talep ettikleri görülmekteydi. Sinop Gazetesi’nde “*Darıova Muhacirleri Gidiyor*” başlıklı bir haberde,

“Üç, dört ay evvel Sinop’a sevk edilen Darıova karyesi muhacirleri Sinop’taki emval-i metrukeyi kendi arzuları dairesinde iskâna müsait bulmadıklarından vuku bulan müracaat mütevaliyeleri üzerine mahal-i iskânları hükümetçe gösterilecek plan dairesi taraflarından hane ve vesaire yaptırmak şartıyla Karamürsel’e tahvil edilmiş olduğundan bin küsur muhacir mahal-i mezkûra hareket etmek üzere ihzaratda bulunmuşlardır.”

bilgisi aktarılıyordu (Darıova Muhacirleri Gidiyor, 1340). Bununla birlikte vilayet dâhilinde iskân edilmiş olan Lisa köylülerinin de Tekirdağ’a nakil ve iskânlarına vekâletçe emir verilmekteydi (Muhacirler Gidiyor, 1340).

2.1. Sinop Mübadele, İmar ve İskân Müdürlüğü’nün İdari Yapısı

Yunanistan’dan gelecek Türk ve Müslüman ahali ile Sinop’tan gidecek olan Rumların, sağlıklı bir şekilde sevk ve iskânlarını düzenleyebilmek amacıyla Sinop’ta da bir Mübadele, İmar ve İskân Müdürlüğü vücuda getirildi. Müdürlüğün yapısı hakkındaki kısıtlı bilgileri incelediğimizde Vilayet Mübadele, İmar ve İskân kitabetine tayin edilen Tevfik Bey’in istifası üzerine Muavenet-i İctimaiye kâtibi Kemal Bey’in atanmış olduğu görülmektedir (Tayin, 1340: 1). Vazifesi başında bulunamayan Sinop Muhacirin İaşe memuru Mustafa’nın yerine ise, Boyabat Mal Müdür Esbakı Ferid Efendi tayin edilmiştir (Tayin, 1340). Samsun İskân Mıntıkası Müdüriyetine bağlı olan Sinop Mübadele, İmar ve İskân Müdürlüğü, Haziran ayı başlarında alınan bir karar neticesinde Kastamonu İskân Mıntıkası çatısı altında faaliyetine devam etti. Kastamonu İskân Mıntıkası Müdürlüğüne de, Sinop Tahrirat Müdürlüğünde ve Ayancık Kaymakamlığında bulunmuş, İzmit Mebus Sabıkı Hamdi Namık Bey atandı (İskân Mıntıkası Müdüriyeti, 1340). Yaklaşık dört ay kadar Kastamonu’ya bağlı kalan Vilayet Mübadele, İmar ve İskân Müdürlüğü, ekim ayında tekrar İmar ve İskân Vekâleti tarafından Samsun mıntikasına bağlandı (İskân Teşkilatı, 1340). Ağustos 1924 başlarında Vilayet İmar ve İskân Müdürlüğüne tayin edilen Rıza Vamık Bey (Vürud, 1340), Vilayet Muhacirin İskân ve İaşe müdürlüklerinin ilga edilmesinin ardından (İlga, 1340), 15 Kasım 1924 tarihli tahrirat sonucunda Sinop İskân Müdüriyetinin ilgasına kadar, görevine devam etti (İskân Müdüriyeti Lağv Olundu, 1340).

2.2. Mübadillere Yapılan Sosyal Yardımlar

Mübadillere gerek ihtiyaçları gerekse vasıflarına göre devlet tarafından ev, bağ, bahçe, tarla, dükkân gibi yardımlar yapıldıktan sonra, günlük hayatını idame ettirmekte zorlanan kişilere Sinop halkının çeşitli yollar ile yardım ettiği görülmektedir. Bu kapsamda 1924 yılı ramazan bayramının birinci günü Hilal-i Ahmer tarafından “Çiçek Bayramı” ilan edilmiş ve hazırlanan küçük çiçekler, küçük çocuklar vasıtasıyla sokaklarda satılmıştır (Hilal-i Ahmer, 1340). Çiçek bayramında iki bin kuruş hasılat elde edilerek ve toplanan paralar ihtiyaç sahibi mübadillere dağıtılmıştır (Rozet hasılatı, 1340). Bununla birlikte Hususi Kız Mektebi bir müsamere düzenlemiş, masraflar çıktıktan sonra elde edilen hasılatın yüzde yirmi beşini mübadillere bağışlamıştır (Müsamere, 1340). Ayrıca gazetede, bazı ticari ilanlarda, özellikle mübadillerin kurdukları işletmeleri Sinop halkının sahiplenmesi ve bu işletmelerden alışveriş yapması için teşvik eden haberler yayınlandığı da görülmektedir. İlgili haberde Sarışabanlı Hasan Akif ve Mümin’in, tersane mevkiinde bir bakkal dükkânı açtığı, malların çok kaliteli olduğu vurgulandıktan sonra ahalinin yardım amacıyla buradan alışveriş yapması istenmiştir (Türk Bakkaliye Mağazası, 1340).

3. Sonuç

Kurulduğu andan itibaren Karadeniz’in önemli bir liman kenti olan Sinop, bu özelliğini cumhuriyet döneminde de sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan, 30 Ocak 1923 tarihli “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile Anadolu ve Balkanlarda yaşayan yüzbinlerce Rum ve Türk’ün yer değiştirilmesine karar verildikten sonra, birinci iskân mıntıkası içerisinde yer alarak, tarihsel görevini bir kez daha yerine getirmiştir. Mübadelenin başlaması ile birlikte Kavala, Darıova, Şarışaban, Naslıç, Lankaza gibi bölgelerden gelen mübadiller Sinop ve ilçelerine iskân edilirken, buralarda yaşayan Rum mübadiller de protokol gereği Yunanistan’a gönderilmiştir.

Yurtlarını bırakmak zorunda kalan ve Sinop’a yerleştirilen mübadillere, hayatlarını devam ettirmeleri için devlet nezdinde önemli miktarda bağ, bahçe, ev, arsa, dükkân, tarla, zeytinlik ve tarım aletleri yardımında bulunulmuştur. Bu kapsamda Sinop halkı da yeni yurtlarına alışmakta zorluk çeken mübadillere kucak açmıştır. Sinop gazetesinin verdiği

mübadele ve mübadiller ile ilgili haberler incelendiğinde, maddi anlamda zor durumda olan mübadillere yardım amacıyla çeşitli kermesler ile faaliyetler düzenlendiği ve buralardan elde edilen gelirlerin ihtiyaç sahibi mübadillere ulaştırıldığı görülmektedir. Sinop İmar ve İskân Müdürlüğü de mübadillerin bir an önce iskân edilmesi için yoğun çaba sarf ederek, üzerine düşen vazifeyi layıkıyla yerine getirmeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*. İstanbul: Kum Saati.
- Arı, K. (2008). *Türk Ticareti Bahriyesi Ve Mübadele Gemileri*. İzmir: Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi.
- Arı, K. (2009), Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yaşanan Göç Olayları Ve Sağlık Hizmetleri. *Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1928) Bildiriler*, İzmir: Ege Üniversitesi, 105-113.
- Arı, K. (2010). *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Belli, M. (2006). *Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, Ekonomik Açıdan Bir Bakış*. İstanbul: Belge.
- Çapa, M. (1988). Lozan'da Öngörülen Türk-Ahali Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilal-İ Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları. *Atatürk Yolu*, I/2, 241-256.
- Çapa, M. (1990). Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı. *Atatürk Yolu*, I/5, 49-69.
- Çapa, M. (1991). İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Mübadele Ve İskân. *Atatürk Yolu*, I/8, 631-642.
- Çevik, U. (2018). *Gelibolu Vilayeti 1923-1926*. Çanakkale: Yayın Evi Yok.
- Darıova Muhacirleri Gidiyor. (1340, 28 Ağustos). Sinop Gazetesi, 1.

- Duman, Ö. (2010). *Rumeli'den Samsun'a Göç (1923-1970)*. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- Erdal, İ. (2012). *Mücadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye Ve Yunanistan, 1923-1925)*. İstanbul: İq.
- Gazete Ve Mesleğimiz. (1338, 6 Aralık). Sinop Gazetesi, 1.
- Geray, C. (1962). *Türkiye'den Ve Türkiye'ye Göçler Ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü.
- Gerze'deki Rumlar Da Gitti. (1340, 21 Ağustos). Sinop Gazetesi, 1.
- Hilal-İ Ahmer. (1340, 1 Mayıs). Sinop Gazetesi, 1.
- İlga. (1340, 27 Teşrin-İ Evvel). Sinop Gazetesi, 1.
- İpek, N. (2000). *Mücadele Ve Samsun*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İpek, N. (2010). *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller*. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.
- İskân Mıntıkası Müdüriyeti. (1340, 5 Haziran). Sinop Gazetesi, 1.
- İskân Müdüriyeti Lağv Olundu. (1340, 24 Teşrin-İ Sani). Sinop Gazetesi, 1.
- İskân Teşkilatı. (1340, 23 Teşrin-İ Evvel). Sinop Gazetesi, 1.
- Kanbur, E. (2012). *Sinop'tan Haberler*. Sinop: Şimal Matbaası.
- Mebusumuz Doktor Rıza Nur Bey'in Beyanatı. (1340, 10 Teşrin-İ Sani). Sinop Gazetesi, 1.
- Muhacir İskânı. (1339, 28 Mayıs). Sinop Gazetesi, 4.
- Muhacirler. (1339, 11 Haziran). Sinop Gazetesi, 1.
- Muhacirlerin İskânı. (1340, 17 Nisan). Sinop Gazetesi, 1.
- Muhacir Kardeşlerimizin Vürudu. (1340, 7 Nisan). Sinop Gazetesi, 1.
- Muhacirler Gidiyor. (1340, 23 Teşrin-İ Evvel). Sinop Gazetesi, 1.
- Mücadele Heyeti Geliyor. (1340, 3 Temmuz). Sinop Gazetesi, 1.

Müsamere. (1340, 1 Mayıs). Sinop Gazetesi, 1.

Yeni Muhacir Geldi. (1340, 8 Mayıs). Sinop Gazetesi, 1.

Nur, R. (1338, 12 Haziran). *Sinob'da Yeni Bir Devre*. Sinop Gazetesi, 1.

Rozet Hasılatı. (1340, 1 Mayıs). Sinop Gazetesi, 1.

Rumlar Gitti. (1340, 7 Temmuz). Sinop Gazetesi, 1.

Said, M. (1922). *Türkiye'nin Sıhhi-İ İÇtimai Coğrafyası, Sinop Sancağı*. Ankara: Öğüt.

Sinob'daki İskân Vaziyeti. (1340, 7 Ağustos). Sinop Gazetesi, 1.

Tayin. (1340, 28 Nisan). Sinop Gazetesi, 1.

Tayin. (1340, 12 Mayıs). Sinop Gazetesi, 1.

Tevfik, İ. (2014). *İnsan Ve Mekân Yüziyle Mübadele, 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç*.
İstanbul: İnkılap.

Türk Bakkaliye Mağazası. (1340, 7 Temmuz). Sinop Gazetesi, 1.

Vürud. (1340, 11 Ağustos). Sinop Gazetesi, 1.